

קטעים מתוך דו"ח מסכם של איינזאצגרופה A – יחידת ההרג הנאצית בצפון בריה"מ הכבושה.

עניין ממלכתי סודי

איינזאצגרופה A

דו"ח כללי עד 15 באוקטובר 1941

...

II. טיהור השטח והבטחתו

1) ייזום אקציות טיהור עצמאי Selbstreinigungsaktionen על סמך השיקול, שאוכלוסיית הארצות הבלטיות סבלה ביותר תחת שלטון הבולשביזם והיהדות בתקופת היותה חלק מברית-המועצות, מותר היה להניח, שלאחר ששחררה מהשלטון הזר, היא עצמה תחסל בהיקף רחב את מתנגדיה שנותרו בארץ לאחר נסיגת הצבא האדום. התפקיד של משטרת הביטחון (Sicherheitspolizei) היה להניע את המגמות לטיהור עצמאי ולכוון למסלול הנכון, כדי להשיג את מטרת הטיהור המבוקש מהר ככל האפשר. לא פחות חשוב היה לקבוע לעתיד את העובדה המוצקה והמוכחת, שהאוכלוסייה המשוחררת נקטה ביוזמתה באמצעים החריפים ביותר נגד האויב הבולשביקים והיהודים, ומבלי שניתן יהיה להכיר, שהייתה כאן הכוונה של גורמים גרמניים. בליטא הצלחנו בכך לראשונה בקובנה על-ידי הפעלת הפרטיזנים [הכוונה היא ללאומנים ליטאים]. בתחילה באורח מפתיע לא היה פשוט להפעיל שם פוגרום נגד היהודים בהיקף גדול יותר. קלימאטיס (Klimatis), מנהיג קבוצת הפרטיזנים הנזכרת, שאותו משכנו בראש ובראשונה לעניין זה, הצליח לפתוח בפוגרום על-סמך הוראות שניתנו לו על-ידי יחידת-חלוץ זעירה שהופעלה בקובנה מבלי שאפשר היה להכיר כלפי חוץ שהייתה כאן איזו שהיא יוזמה או הוראה מצד הגרמנים. במהלך הפוגרום הראשון, בלילה שבין 25 ו-26 ביוני, חוסלו יותר מ-1,500 יהודים על-ידי פרטיזנים ליטאים, בתי כנסת אחדים הוצתו או הוחרבו באופן אחר, וכן רובע יהודי, עם 60 בתים בקירוב, הועלה באש. בלילות הבאים חוסלו בדרך זהה 2,300 יהודים. בחלקים אחרים של ליטא נערכו אקציות דומות לפי דוגמת קובנה, אם כי בהיקף קטן יותר, והן כללו גם את הקומוניסטים שנותרו במקום. כתוצאה מתדרוך שקיבלו מוסדות הצבא, הייתה קיימת אצלם הבנה לדרך פעולה זו, ואקציות טיהור אלה עברו ללא תקלות. עם זאת, היה ברור מלכתחילה, שרק הימים הראשונים לאחר הכיבוש מאפשרים ביצוע פוגרומים. לאחר שהפרטיזנים פורקו מנשקם הופסקו בהכרח אקציות הטיהור העצמאי.

הרבה יותר קשה היה להפעיל בלאטביה טיהורים דומים ופוגרומים. הסיבה לכך נובעת למעשה מהעובדה ששכבת המנהיגות הלאומית בכללה, ובייחוד בריגה, נרצחה או גורשה על-ידי הסובייטים. אמנם בריגה עלה בידינו להשפיע על משטרת העזר הלאטבית להפעיל פוגרום נגד היהודים; במהלכו הוחרבו כל בתי הכנסת ונהרגו כ-400 יהודים. היות ובריגה השתררה מהר מאד רגיעה כללית בקרב האוכלוסייה, היו פוגרומים נוספים בלתי אפשריים. עד כמה שניתן, הונצח על-ידי הסרט והצילום שהוצאות להורג הספונטניות הראשונות בוצעו בידי ליטאים ולאטבים.

באסטוניה, נוכח מספרם הזעיר יחסית של היהודים, לא היו האפשרויות ליזום פוגרומים. כוחות ההגנה-העצמית האסטוניים חיסלו אמנם במקרים בודדים קומוניסטים השנואים עליהם במיוחד, אך בדרך כלל הצטמצמו בביצוע המאסרים...

3) המלחמה ביהדות

מתחילה אפשר היה להניח שבעיית היהודים באוסטלאנד לא תיפתר על-ידי פוגרומים בלבד. מאידך, מטרתה של פעולת-הטיהור המבוצעת על-ידי משטרת הביטחון בהתאם לפקודות היסוד היא סילוק מקיף ככל האפשר של היהודים. לפיכך, בוצעו הוצאות להורג מקיפות בערים ובאזורים הכפריים (flaches Land) על-ידי הזונדרקומאנדו שתוגברו על-ידי כוחות שנבחרו מבין יחידות הפרטיזנים בליטא, ובלאטביה – מבין יחידות משטרת-העזר הלאטבית. הפעלת יחידות-ההרג הייתה ללא תקלה. בעת צירופם של כוחות ליטאיים ולאטביים ליחידות ההרג, נבחרו במיוחד גברים כאלה אשר בני משפחותיהם וקרוביהם נרצחו או הוגלו על-ידי הרוסים.

בליטא היה צורך לנקוט באמצעים חריפים ומקיפים במיוחד. במקומות חדים במיוחד בקובנה, הצטיידו היהודים בנשק, ונטלו חלק פעיל בירי ממארבים ובהצתות. נוסף על-כך, פעלו יהודי ליטא בצורה פעילה במיוחד, יד ביד עם הסובייטים.

המספר הכולל של יהודים שחוסלו בליטא מגיע ל-71,105.

בזמן הפוגרומים חוסלו בקובנה 3,800 יהודים, ובעיירות הקטנות כ-1,200.

גם בלאטביה השתתפו היהודים בפעולות חבלה והצתה אחרי כניסת הוורמאכט.

בדווינסק (Dünaburg) היו פעולות ההצתה, שבוצעו על-ידי יהודים, כה מרובות, עד שחלק גדול של העיר נפל קורבן להצתות אלה. מפעל החשמל עלה כולו באש. הרחובות, שבהם התגוררו בעיקר יהודים, לא נפגעו. עד כה הוצאו להורג בלאטביה סך הכל 30,000 יהודים. 500 חוסלו תוך כדי הפוגרומים בריגה.

מתוך 4,500 היהודים, שחיו באסטוניה בתחילת מסע המלחמה במזרח, נמלטו מרביתם עם נסיגת הצבא האדום. כ-2,000 נשארו. ברואל בלבד גרים כ-1,000 יהודים.

מעצמם של כל הגברים היהודים שמעל לגיל 16, נסתיים כמעט כולו. פרט לרופאים וזקני היהודים (Altteste-Juden) שנקבעו על-ידי הזונדרקומאנדו, הם מוצאים להורג על-ידי אנשי ההגנה-העצמית האסטוניים ובפיקוח הזונדרקומאנדו a1. הנשים היהודיות הכשרות לעבודה מגיל 16 – 60, המתגוררות ברוואל ובפרנאו (Pernau) נעצרו, והועסקו בחפירות כבול ובביצוע עבודות אחרות.

בהארקו (Harku) מוקם עתה מחנה, אליו ישלחו כל היהודים מאסטוניה, כך שתוך זמן קצר תהיה אסטוניה חופשית מיהודים (judenfrei).

לאחר ביצוע ההוצאות להורג הראשונות והגדולות בליטא ובלאטביה הסתבר שאי אפשר, לפי-שעה לפחות, לבצע את הסילוק המוחלט של היהודים. היות וענפי המלאכה בליטא ובלאטביה נמצאים בחלקם הגדול בידי היהודים ומקצועות מסוימים (במיוחד זגגים, פחחים, בוני-תנורים וסנדלרים) הם כמעט אך ורק עיסוקם של יהודים, אי-אפשר לוותר לזמן מה על חלק גדול מבעלי המלאכה היהודים בשיקום מפעלים חיוניים, בשביל ההקמה מחדש של הערים ההרוסות ובשביל עבודות שהן חשובות למאמץ המלחמתי. גם אם מצד המפעלים קיימת השאיפה להחליף כוחות עבודה יהודיים בליטאים ובלאטבים, הרי ההחלפה המיידית של כל היהודים הנמצאים בתהליך העבודה היא עדיין בלתי אפשרית, ובמיוחד בערים הגדולות. לעומת זאת, בינתיים, תוך שיתוף פעולה עם לשכות העבודה, יעצרו אותם היהודים שאינם כשרים כבר לעבודה, כדי שיוצאו להורג בקרוב באקציות זעירות.

בהקשר זה יש לציין את התנגדותם הניכרת של רשויות המינהל האזרחי נגד ביצוע פעולות הרג בהיקפים גדולים יותר, כנגדו יצאנו בכל מקום מפני שהדבר נוגע למילוי פקודות היסוד. במקביל לארגון וביצוע של פעולות ההריגה פעלנו מיד בימים הראשונים להקמת גטאות בערים הגדולות יותר. הדבר היה דחוף במיוחד בקובנה כיוון ששם, בתוך אוכלוסייה כללית של 152,400 תושבים, התגוררו 30,000 יהודים. לכן, בגמר הפוגרומים הראשונים, נקראה ועדה יהודית, שלה הודיעו שהשלטונות הגרמניים לא היו גורם שהתערב עד כה בניגודים בין היהודים והליטאים. תנאי מוקדם ליצירת מצב נורמלי הוא הקמת גטו יהודי בהקדם.

כאשר הועלו השגות על-ידי הועדה היהודית הובהר להם כי אחרת לא קיימת שום אפשרות למנוע פוגרומים בהמשך. לכן הצהירו היהודים מיד על נכונותם לעשות את הכל בכדי להעביר את בני גזעם במהירות האפשרית לרובע ויליאמפול (Viljampol) שנועד לשמש כגטו. רובע זה שוכן בתוך משולש, בין הנמל ובין אפיק-מים צדדי הזורם לתוכו, והוא מחובר רק על-ידי גשר אחד עם קובנה, ולכן קל לבודדו.

בריגה נקבע בתור גטו הרובע הקרוא בשם "הפרבר המוסקבאי". המדובר ברובע –מגורים הגרוע ביותר בריגה, ושגם עד עכשיו היה מיושב בצורה ניכרת על-ידי יהודים. העברת היהודים לתחום הגטו הייתה קשה יחסית, בגלל הצורך לפנות את הלאטבים הגרים שם עדיין ותחום המגורים בריגה שהוא צר מאד. מבין 28,000 יהודים שנותרו בריגה, שוכנו עתה

24,000 בגיטו. משטרת הביטחון מצטמצמת בהקמת הגטו רק במילוי תפקידים משטרתיים בלבד, בו בזמן שארגון הגטו וניהולו, כמו-כן הסדרת ההספקה לתושבים נותרה בידי הממשל האזרחי, וגיוס כוח עבודה בידי לשכות-עבודה.

גם בשאר הערים, בהן מתגורר עדיין מספר גדול יותר של יהודים, הולכים ומוקמים גטאות...
מקור: יצחק ארד, ישראל גוטמן ואברהם מרגליות (עורכים), השואה בתיעוד. מבחר תעודות על חורבן יהודי גרמניה ואוסטריה פולין וברית המועצות, יד ושם, ירושלים תשל"ח, עמ' 311-314.